

Teachers' sense of their professional identity

Academisch proefschrift

Groningen: Ipskamp Drukkers B.V., 2011,

146 pagina's

ISBN 978-90-367-5018-9

E. T. Canrinus

In onderzoek naar het functioneren van leraren neemt het concept 'professionele identiteit' een steeds prominere rol in, zo lijkt het. Die aandacht voor het begrip is niet verwonderlijk. Enerzijds lijkt het begrip recht te doen aan de complexiteit van het docentenberoep, doordat het functioneren van docenten wordt verklaard vanuit zowel persoonlijke, contextuele als beroepsmatige factoren. Anderzijds blijkt dat de professionele identiteit van docenten, ofwel de wijze waarop docenten zichzelf zien tijdens de uitoefening van hun beroep en de wijze waarop zij zouden willen functioneren als docent, sterk bepalend is voor de kans dat docenten werkzaam blijven binnen het beroep, hun handelen in de klas en de problemen waar zij in de praktijk tegen aan lopen. Het proefschrift van Esther Canrinus (Rijksuniversiteit Groningen, oktober 2011) sluit bij deze toegenomen aandacht voor de professionele identiteit van docenten aan.

In de inleiding van haar proefschrift stelt Canrinus dat er nogal wat invullingen en definities voor het begrip professionele identiteit te vinden zijn, waardoor de resultaten van eerdere onderzoeken niet eenvoudig te vergelijken zijn. Bovendien bleken vele van deze eerdere onderzoeken kleinschalig van opzet te zijn en richtten zij zich vooral op de invulling en afbakening van het concept. Met haar proefschrift beoogt Canrinus dan ook het concept professionele identiteit in kaart te brengen bij een omvangrijke groep docenten, te onderzoeken hoe deze identiteit getypeerd kan worden, en het concept te verbinden aan de opvattingen van docenten en hun gedrag in de klas. Zij vat professionele identiteit daarbij op als 'de wijze waarop docenten zichzelf zien als docenten, vanuit hun inter-

pretatie van hun voortdurende interactie met hun omgeving' (hoofdstuk 1), en stelt dat aan het begrip een persoonlijke, professionele en situationele dimensie kan worden onderscheiden. Bovendien, zo stelt zij, kan professionele identiteit zowel gezien worden als een product (op een specifiek moment in een specifieke situatie), als een proces dat voortdurend wordt beïnvloed door interne en externe factoren. Zij operationaliseert professionele identiteit als een samenspel van een vijftal indicatoren: tevredenheid van docenten met het docentenberoep, betrokkenheid bij het werk, persoonlijke doelmatigheid (efficacy) en motivatie. In haar proefschrift rapporteert Canrinus over een vijftal deelstudies, waarvan een deel al gepubliceerd is in internationale tijdschriften.

De eerste deelstudie beschrijft de ontwikkeling van een vragenlijst om de eerder genoemde vijf indicatoren in kaart te brengen. De vragenlijst is afgenomen bij een steekproef van 122 docenten uit het voortgezet onderwijs in een proefafname. Op basis van factoranalyses en betrouwbaarheidsanalyses komt Canrinus tot de conclusie dat professionele identiteit valide en betrouwbaar kan worden geoperationaliseerd aan de hand van de door haar onderscheiden indicatoren.

In de tweede deelstudie wordt de constructvaliditeit van de ontwikkelde vragenlijst verder onderzocht bij een steekproef van 1214 docenten uit het voortgezet onderwijs. Vervolgens zijn een serie structurele modelanalyses uitgevoerd waarbij de begrippen onderling via een hypothetisch model met elkaar in verband zijn gebracht. Uit de resultaten blijkt dat tevredenheid met contacten op het werk en vertrouwen in het eigen kunnen in de klas (efficacy) de meest belangrijke indicatoren zijn die de andere indicatoren beïnvloeden. Het gevonden model bleek van toepassing op zowel beginnende als meer ervaren groepen docenten.

In de derde deelstudie is de eerder genoemde groep van 1214 docenten vervolgens verder ingedeeld in 'identiteitsprofielen' door gebruik te maken van een hiërarchische clus-

teranalyse op de vijf indicatoren. Uit deze analyses komen een drietal te onderscheiden profielen naar voren, namelijk een ontevreden/gedemotiveerd profiel, een gemotiveerd/betrokken profiel en een twijfelend profiel (lage efficacy, maar hoge tevredenheid). De gevonden profielen bleken niet samen te hangen met de door docenten ervaren mogelijkheden voor professionele ontwikkeling, de ervaren mate van autonomie op de werkplek, werkervaring in het onderwijs, en de reden om voor het docentschap te kiezen. Wel bleek dat docenten met een 'twijfel profiel' vaker een relatief kleine aanstelling hadden, terwijl de 'gemotiveerde groep' relatief vaker een grotere en vaste aanstelling had.

In de vierde en vijfde deelstudies zijn verbanden tussen de profielen en opvattingen over onderwijs en onderwijsgedrag onderzocht. Uit uitgevoerde variantie analyses op data over onderwijsopvattingen bleek dat de profielen niet verschilden in de mate waarin zij het eens waren met stellingen over de doelstellingen van het onderwijs. Wel bleek dat docenten met een twijfelend profiel relatief het relatief vaker eens waren met stellingen over de belangrijker rol die leerlingen in het onderwijs zouden moeten spelen. Om de relatie met gedrag in de klas te onderzoeken is bij 18 docenten een tweetal lessen geobserveerd en is daarnaast bij de leerlingen van deze docenten een vragenlijst afgenomen over het gedrag van de docent. De resultaten van dit deelonderzoek lieten een aantal opvallende verbanden zien. Zo bleken docenten met een ontevreden/gedemotiveerd profiel volgens leerlingen meer 'duidelijke instructie en feedback' te geven dan docenten van de andere twee profielen. Ook vonden leerlingen van deze docenten dat hun docenten meer 'efficiënt klassenmanagement' vertoonden dan leerlingen van docenten met de andere twee profielen.

Het proefschrift van Canrinus is in mijn ogen een goede aanvulling op de bestaande 'body of knowledge' rondom professionele identiteit. Het verdient lof dat de onderzoekster heeft geprobeerd om aan het voornamelijk kwalitatieve onderzoek dat dit thema kenmerkt een stevige kwantitatieve component toe te voegen. Zij is daardoor in staat ge-

weest om een aantal trends bij docenten uit het voortgezet onderwijs in kaart te brengen en een aantal veronderstelde aannames over de samenhang tussen professionele identiteit en het denken en handelen van docenten in de klas met bewijs te onderbouwen. Interessant is ook dat het ontwikkelde instrument zowel de praktijk als andere onderzoekers in staat stelt om op relatief efficiënte wijze gegevens te verzamelen over de professionele identiteit. Daardoor ontstaan interessante mogelijkheden voor longitudinaal en cross-cultureel onderzoek, zoals de onderzoekster zelf ook al aangeeft.

Tegelijk roept het onderzoek ook een aantal vragen en discussies op. Zo gaat de onderzoekster in mijn ogen nogal ambigu om met haar eigen definitie van het begrip professionele identiteit, dat zij enerzijds als product en anderzijds als proces ziet, en waaraan zij een meer kwalitatieve en kwantitatieve component onderscheidt. De ontwikkelde vragenlijst richt zich daarbij in mijn ogen vooral op de productkant, die daarbij bovendien vooral in kwantitatieve zin wordt ingevuld: het gaat vooral om de mate van aanwezigheid van de onderscheiden indicatoren. Ook wordt niet eenduidig omgegaan met de vijf indicatoren: in sommige deelstudies (of analyses daarbinnen) wordt gekeken naar de vijf indicatoren afzonderlijk, in andere wordt meer gekeken naar hun samenspel en integratie, bijvoorbeeld via de eerder genoemde profielen. Men kan zich afvragen of het wel logisch is de vijf indicatoren via een causaal model met elkaar in verband te brengen wanneer ze als onderdelen van een breder, integraal begrip worden gezien.

Ook blijken de gevonden verbanden tussen de identiteitsprofielen en de opvattingen en gedragingen van docenten slechts beperkt aanwezig en in een soms onverwachte richting. Hoewel de auteur daar enkele speculatieve verklaringen voor geeft in haar proefschrift, zijn de aannames waarop het proefschrift zich baseert in mijn ogen nog geenszins eenduidig bewezen. Deze opmerkingen doen overigens niks onder voor de kwaliteit van het geleverde werk. Immers, het is het kenmerk van goed onderzoek dat enkele vragen beantwoord zijn, maar vele nieuwe opgeroepen. Er is wat dat betreft nog

genoeg werk te doen voor onderzoekers
rondom dit thema!

Prof. dr Perry den Brok
Eindhoven School of Education
Technische Universiteit Eindhoven